

PARNASSO

6/89

見跡

Zen ja runojen-
kirjoittamisen taito

6 411176 052016

Einari Vuorela / Paavo Haavikko / Göran Sonnevi
Pekka Piirto / Einar Kárason / Jevgeni Popov
Puolalaisia aforistikkoja

605204-9-06

MK 25,00

Timo Klemola
ZEN JA
RUNOJEN-
KIRJOITTAMISEN
TAITO

I

Musiikki muodostuu äänistä ja tauoista äänien välissä. Musiikissa hiljaisuus ei rajoitu vain kahden äänen väliin, vaan se levittäytyy hiljaisuudeksi koko maailmassa. Aivan kuten ääniaallot täyttävät koko tilan myös hiljaisuus täyttää koko tilan. Hiljaisuus on myös se tausta, jota vasten ääni erottuu.

Runo koostuu sanoista, lauseista, ja tyhjästä tilasta sanojen ja lauseiden välillä. Jos tutkit tätä tekstiä tarkasti, katsot vaikka tyhjää tilaa kahden viimeiseksi lukemasi sanan välillä, huomaat että tyhjä tila, valkoinen paperi, levittäytyy sanojen välistä rivien väliin, sieltä sivu-, ala- ja ylämarginaaleihin. Se on tausta, jolla sanat ikään kuin lepäävät. Ilman tätä taustaa kirjoittaminen on mahdotonta.

Pelkkä tausta, tyhjä paperi, on täynnä mahdollisuuksia, jotka odottavat toteutumistaan.

Jos käännyt tarkastelemaan omaa tajuntaasi, sitä miten sanat ja lauseet siellä muodostuvat, huomaat että yksittäiset sanat piirtyvät esiin hiljaisuuden taustaa vasten. Hiljaisuus, tila ilman ajatusta, muuttuu ajatuksiksi. Samoin kuin taiteilija piirtää kuvan valkoiselle kankaalle ajatuksesi piirtyvät tajuntasi hiljaisuuden kankaalle.

II

Runoilijan on myös tunnettava kangas jolle hän piirtää. Japanilaiset runoilijat ovat tunnneet sen jo iät ja ajat.

Kirjoitin otsikoksi zen ja runojenkirjoittamisen taito. Japanilainen runous, erityisesti kolmisäkeinen haiku, on hyvin lyhyttä ja hiljaisuutta täynnä. Oivallinen esimerkki tästä on Kai Niemisen kääntämä Bashōn tunnettu runo:

Vanha lampi
sammakko sukeltaa:
veden ääni.

Ei monta sanaa. Runo on kuin *sumiye* -maalauk, joka täyttää kankaasta vain yhden nurkan ja jättää lopun tyhjästä täydeksi. Liikkumatonta taustaa vasten voi nähdä ikään kuin hidastetussa filmissä sammakon hyppäävän: loiskis!, "veden ääni".

Se kuvaa hetkeä, jolloin kieli lakkaa olemasta.

On olemassa tarina siitä, miten Bashō kirjoitti tämän runon. Hän opiskeli mestari Bucchon johdolla zenä. Eräänä päivänä Buccho pistäytyi kylään ja kysäisi: "Mitäs

sinulle nykyään kuuluu?" Zen-mestarin kysyessä mitä tahansa oppilaan on syytä pitää varansa. Niinpä Bashō vastasi: "Viime saateen jälkeen sammalesta on tullut vihreämpää kuin koskaan." Tähän Buccho edelleen Bashōn zen-ymmärrystä testaten tokaisi: "Mutta mitä oli buddhalaisuus ennen kuin oli mitään vihreää ruohoakaan." Bashōn vastaus oli lyhyt: "Sammakko sukeltaa veteen, kuuletko äänen!"

Vastauksessaan Bashō osoittaa suoraan koko olevan liikkumattomaan taustaan. Myöhemmin hän kirjoitti vastauksestaan edellä esitetyn haikun.

III

Hiljaisuus, josta olen edellä puhunut, on myös symboli. Se symboloi tyhjyyttä, *sunyata*, jota vasten koko olevan kirjo saa muotonsa. Tyhjyys buddhalaisessa mielessä ei tarkoita minkään poissaoloa, eikä minkään läsnäoloa, ei molempia eikä kumpaakaan. Se on vain yksi tapa ilmaista se tosiasia, että perimmäinen todellisuus ei tartu sanojemme pihteihin. Se osoittaa kohti ehdotonta olemisen tasoa, absoluuttia; kaiken ehdollisen ja sekavan keskellä.

Tässä mielessä runoutta ei voi erottaa metafysiikasta. Jos runoudessa on tämä hiljaisuuden, tämä tyhjyyden elementti, se on merkki siitä, että runo kurottaa kohti metafysisistä ulottuvuutta, maailman metafysisistä kokemista.

Japanilaisen estetiikan sanalla *yugen* viitataan tähän taiteen ulottuvuuteen. Tämän ajatustavan mukaan kaikessa suuressa taiteessa on *yugen*-elementti, jonka avulla T.D. Suzukin sanoin "saamme välähdyksen ikuisista olioista jatkuvan muutoksen maailmassa: pääsemme kurkistamaan Todellisuuden salaisuuksiin".

IV

Tajunnan hiljaisuuden perusluonteen tutkiminen ei ole helppoa. Normaalisti tajuntamme on täynnä erilaisia ajatuksia, tunteita, muistikuvia, suunnitelmia. Ympäristömme on ahdettu täyteen erilaisia "virikkeitä": mainoksia, iskulauseita, tietokonepelejä

jne. Vaatii ponnistusta luopua kaikesta tästä edes hetkeksi ja tutkia sitä hiljaisuutta, joka on kaiken hälynkin taustalla. Laskelmoiminen voittaa helposti itsen tutkimisen.

Hiljaisuuden tutkimiseen on olemassa monta tapaa, joista yksi on zen.

Martin Heideggerin mukaan on kahdenlaista ajattelua: laskelmoivaa ja meditatiivista. Teknologia on laskelmoivan ajattelumme tulosta; ja myös tulosta siitä, että emme pysähdy. Voimme avautua olevalle vain, kun annamme sen olla. Silloin oleva puhuu meille suoraan. Kun runoilija laskelmoi, antaa vaikkapa tietokoneensa generoida runollisia ilmaisuja runojen siemeniksi, hän on kaukana itse olevasta. Zen-runoilija pyrkii tyhjentämään itsensä kaikesta halusta analysoida ja hallita; hän pyrkii avautumaan olevalle ja siten tavoittamaan sen, mikä ilmiössä on olennaista.

Tajunnan hiljaisuudessa ei ole mitään negatiivista. Se on puhtaan olemassaolon kokemista. Se ei ole pelkästään tajunnallinen vaan myös kehollinen kokemus. Se on psyyko-fyysisen olemassaolonsa intensiivistä kokemista. Se on ihmisen ontologinen tajunnallis-kehollinen peruskokemus, joka ei ole Sartren väitteistä huolimatta mikään *la nausee*, inho. Päinvastoin se on täynnä puhdasta positiivisuutta ja kaiken olevan universaalien arvon kokemista. Parhaiten sitä voisi kuvata sanoilla ilo ja – Heideggeria mukaillen – pelkäksi kiitollisuudeksi, jolla ei ole kohdetta.

Tämän kokemuksen saavuttamiseksi on osattava odottaa.

V

Runon kirjoittaminen ei ole vain maailman kuvaamista, vaan se on myös maailman ja itsen tutkimista. Japanissa zen-vaikutteiset taiteet eivät ensisijaisesti ole ilmaisua, vaan ne ovat välineitä, teitä, kohti parempaa itseymmärrystä. Taiteilija ei pyri niinkään kuvaamaan luontoa, vaan pyrkii taiteensa avulla tutkimaan omaa olemassaoloaan. Tähän itsensä tutkimisen perinteeseen liittyvät japanilaiset nk. *dot* (Tao) eli tiet. Teitä voivat olla taiteiden lisäksi myös fyysiset harjoitukset, kuten *kyudo*, jousiammunnan

tie tai *iaido*, miekanvetämisen tie, mutta myös *chado*, teenjuonnin tie, *kado*, kukkienasettelun tie, *shodo*, kalligrafian tie.

Kaikissa näissä taidemuodoissa keskeistä on hiljaisuuden täyttämä liikkumattomuus, ei-toiminta liikkeiden välillä. Ei-toiminnan leikkaama toiminta yhdistyy kuitenkin kokonaisuudeksi. Taiteilijan aistittavissa oleva henkinen voima yhdistää osat toisiinsa.

Jos taide nähdään itsensä tutkimisena, mikä on silloin se jota tavoitellaan? Heti aluksi on todettava, että zenissä myös matkalla olo on yhtä tärkeää kuin päämäärä. Vaikka kirjoittaminen on väline, se on myös itse itsessään oma päämääränsä. Itse asiassa välinettä ja päämäärää ei voi erottaa

toisistaan. Dualistinen ajattelu ei tässä päde.

Todellista itseä, autenttista minuutta, zenissä kutsutaan monella nimellä: Buddha-luonto, todellinen Itse, valaistumisen luonto jne. Samaa asiaa kutsuu Sven Krohn nimellä varsinainen minä.

Tämän minuuden suoraa kokemista zen kutsuu satoriksi, valaistumiseksi. Zen-mestarin kokemus kattaa koko olevan. Tähän runoilijan harjoittelu on liian vaatimatonta. Mutta runoilijakin voi kokea oman rajoitetun satorinsa, intuiionsa, joka kiteytyy runoksi, kun hän ymmärtää: ilmiöitä on katsottava hiljaisuutta vasten, jotta ne piirtyvät esiin.

